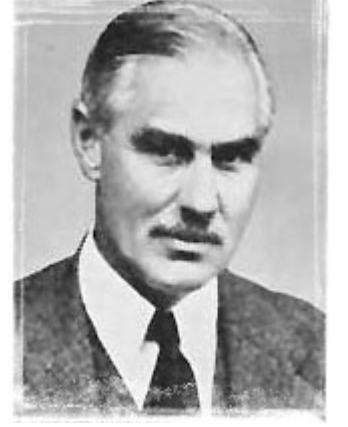

Joseph Clark Grew (27 Mayıs 1880-25 Mayıs 1965)

Türkiye Cumhuriyeti nezdinde Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ilk büyükelçisi olarak görev yapan Joseph Clark Grew 27 Mayıs 1880'de ABD'de Boston'da doğmuştur. Groton Okulu'nun ardından 1898'de Harvard Üniversitesi'nde öğrenim görmeye başlamıştır. Grew, 1902'de bu üniversiteden mezun olur ve yaklaşık 18 ay süren bir dünya turuna çıkar. Bu süreçte ülkesini yurtdışında temsil etme fikrinin de etkisiyle mesleğe ilgi duymaya başlamıştır.

ABD Dışişleri Dairesi'nde 1904'te Kahire Büyükelçiliği kâtipi olarak göreve başlamış, 1905'te Alice Perry ile evlenmiştir. ABD'nin kuruluş sürecinde 1783 tarihli Versailles (Versay) Antlaşması sonrasında barış ve ticaret antlaşmaları imzalaması için görevlendirilen isimler arasında Thomas Jefferson ve John Adams'ın yanı sıra Franklin de yer almıştır. Perry, ABD'nin ilk diplomatı olarak nitelendirilen Benjamin Franklin'in soyağacından gelmektedir.

Joseph Clark Grew

Grew, 1906'da Mexico City'de üçüncü kâtip olarak görev yapmaya başlamıştır. Bu sene ailenin bir kızı dünyaya gelmiş, 1907'de ise görevine St. Petersburg'da üçüncü kâtip olarak devam etmiştir. Yine kısa süreli Viyana görevinin ardından, 1908 yılında Berlin'de büyükelçilikte görevlendirilmiştir. Bu süreçte ikinci kâtipliğe yükselmiş, bir süre sonra da Büyükelçi danışmanlığı görevini üstlenmiştir. Berlin'deki diplomatik görevi sürecinde ve I. Dünya Savaşı yıllarında aileye yeni üyeler katılmış, 1917'de ABD'nin savaşa girmesine kadar görevini sürdürmüştür. Meslek hayatında Mısır, Meksika ve Almanya'nın ardından 1920'de Kopenhag'da (Danimarka), 1921'de Bern'de (İsviçre) diplomatik görevler üstlenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Wilson İlkeleri ışığında Milletler Cemiyeti'nin (MC) kurulduğu dönemde, arka planda ABD Dışişleri Dairesi ve MC arasında bağlantılar kurulmasına çalışmıştır. Daha sonra 1922 yılının sonlarında ABD adına gözlemci statüsüyle Lozan'da toplanan Barış Konferansı'na katılmıştır. Bu konferansta yeni kurulmakta olan Türk devletinin önde gelen yetkin kadroları ve diplomatik heyetini tanımış ve konferans 24 Temmuz 1923'te bağımsız bir devlet olarak Türkiye'yi ortaya çıkaran Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla tamamlanmıştır. Bu konferansta gözlemci olarak başlangıçta Amiral Bristol ve Richard Washburn Child'ın da yer alması gerektiği düşünülmüş, daha sonra Bristol'un konferansa katılması mümkün olmamıştır. Grew anılarında Bulgaristan Başbakanı Stambulinsky ve Matmazel Stancioff'un gözlemci statüsünde Lozan'da yer alan isimler arasında olduğunu belirtmiştir. Ticari ve ekonomik ilişkiler alanında ABD'nin çıkarlarını korumayı planlayan Grew'un yer aldığı delegasyon Türkiye ile 6 Ağustos 1923'te önemli bir antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma aynı zamanda Türkiye'de Amerikalıların kültürel ve dini hakları konusunda güvenceler sağlamıştır. Yine antlaşmada suçluların iadesi (iade-i mücrimin) konusunda ülkelerin bir arada hareket etmesi gerekliliği karara bağlanmıştır. Lozan'da akdedilen bu antlaşmaya ABD adına Grew, Türkiye adına İsmet Paşa, Hasan Hüsnü Saka ve Rıza Nur imza atmışlardır.

Bu antlaşmanın uygulanmaya başlamasıyla ABD Dışişleri dairesinde Grew'un ünü artmış ve daha sonraki süreçte Türkiye'ye büyükelçi olarak gönderilmesi fikri gündeme gelmiştir. Bu dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve ABD arasında süregelen ilişkilerin geliştirilmesi için gayret gösteren, ikili ülke çıkarlarını da dikkatle ele alan bir isim Doktor Mehmed Fuat Umay'dır. Mehmet Fuat Bey, Lozan Konferansı'nın yeniden toplandığı süreçte çok boyutlu diplomasi girişimleri kapsamında ABD'de çeşitli kentlerde konuşmalar yapmıştır. Bu çok taraflı konferanslar sürecinde Grew, ABD'nin İtalya Büyükelçisi Richard W. Child ile Türkiye'ye yönelik ilgisini sürdürür. 1924'te, Dışişleri Bakanlığı müsteşarı olarak görev yaptığı dönemde Rogers Yasası aracılığıyla ABD Dışişleri Bakanlığı'nın tek bir çatı altında toplanmasına katkı sağlamıştır. Bu süreçte ABD Dışişleri Bakanı Frank Kellogg'un etkili bürokrasisi ile Dışişlerinde Grew çeşitli anlaşmazlıklar yaşamıştır. Bu süreç 1920'li yılların ortalarında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tanınma arayışları açısından kritik bir dönemdir. Rogers yasasına yönelik Kongre, Dışişleri Bakanlığı ve halktan gelen tepkiler nedeniyle büyükelçi Grew ABD Dışişleri çevrelerinde güç duruma düşmüş ve bakanlık yönetimiyle çekişmeli sürecin sonunda genç Türkiye Cumhuriyeti'ne elçi olarak atanması gündeme gelmiştir. 1927 yılının Mayıs ayında atama süreci tamamlanmıştır. Haziran sonlarında ailesiyle hazırlıklarını tamamlayan Grew, kızının Kanada'da ABD Dışişleri Delegasyonu sekreteri ile gerçekleştirdiği evliliği için New Hampshire Hancock'taki kabulden sonra birkaç hafta içinde Avrupa üzerinden Türkiye'ye hareket etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ABD ile imzaladığı 6 Ağustos 1923 tarihli antlaşmanın ABD Senatosu'nda reddedilmesi sonrasındaki süreçte genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tanınması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. Grew, bu dönemde Türkiye'ye atanacak deneyimli diplomat olarak dikkat çekmiştir. Amiral Bristol'un Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı (Hariciye Vekili) Tefik Rüştü Aras ile nota teatileri sonrasında Grew, Türkiye'ye ilk ABD büyükelçisi olarak atanmıştır. Aynı süreçte, birkaç aylık gecikmeyle Ahmet Muhtar Bey, Türkiye'nin ABD'deki ilk büyükelçisi olarak görevlendirilir. Bu atama sonrasında Ahmet Muhtar Bey, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında Sovyet Rusya'da görev yapmış olması ve Ermenilerin aleyhine sonuçlanan uygulamalar iddiasına dayanarak ABD'de Dışişleri Bakanı Kellogg ve yönetimi tarafından eleştirilmiştir.

Grew'un Türk büyükelçisinden aylar öncesinde Ankara'ya ulaşması ve Türk elçinin göreve başlama sürecini yakından izlemesi Türk-Amerikan ilişkilerine atfedilen önemi yansıtmaktadır. Genç Türkiye Cumhuriyeti'ne atanan ilk ABD Büyükelçisi olarak Grew, 12 Ekim 1927 tarihinde Ankara'da Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından kabul edilmiştir. Grew'un atandığı dönemde ABD Dışişleri Bakanı Kellogg'un öncülüğünde gelişen Kellogg-Briand Paktı kurulmuş ve savaşın uluslararası anlaşmazlıkların çözüm aracı olarak kullanılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Büyükelçiliği döneminde Türkiye 1929'da bu pakta katılır. 1923 tarihli antlaşmanın onaylanmasında yaşanan sorunların ardından iki ülke arasında ticaret ve seyrisefain antlaşmasının yenilenmesi gündeme gelmiştir. Grew, bu antlaşmanın yenilenmesine katkı sağlayan başlıca isimler arasında yer almıştır.

Anılarında Gazi Mustafa Kemal'e ilişkin gözlemlere, devlet adamlığına, tarihe ve uluslararası siyasete olduğu kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde ABD'ye gösterilen ilgiden, Başvekil İsmet Paşa (İnönü), Hariciye Vekili Tefik Rüştü Aras gibi devlet politikasının önde gelen isimlerinin yaklaşım farklılıklarına, ülkede yükselen milliyetçilik duygusu ve düşüncesinin yansımalarına kadar pek çok gözleme yer vermiştir. İki ülke ilişkilerinde, karşılıklı büyükelçi ataması New York'ta 1924'te Türk-Amerikan Cemiyeti'nin kurulmasının ardından en çok dikkat çeken gelişmeler arasında yer alır. Bu karşılıklı atamanın diplomatik tanınma açısından taşıdığı öneme referansla, belirli bir başarı elde edilmiştir. ABD büyükelçilerinin Ankara'da tam zamanlı ikametleri ise ancak 1937 yılında hayata geçirilmiştir.

Diplomat Grew, Türkiye'nin ardından Japonya'da büyükelçi olarak ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nda önemli görevler üstlenmiştir. 1945 yılının Ocak ayından Ağustos ayı sonlarına kadar İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yeni siyasal ve ekonomik düzenin koşullarının görüldüğü konferanslar sürecinde Dışişleri Bakanı Edward Stetinius ve James Brynes'in görevlerini vekâleten yürütmüştür. Ayrıca Grew, Dışişleri Bakanı Henry Stimson ve Savunma Bakanı James Forrestal'ın yer aldığı üçlü bir komitede Japonya'nın savaşı sonlandırması için atom bombasıyla cezalandırılması fikrine karşı çıkmış ve savaşı bitirmek için başka bir yol bulunması görüşünü savunmuştur.

Grew, Türk-Amerikan ilişkilerinde Cumhuriyet tarihi boyunca adı en çok telaffuz edilen ve dikkat çeken arasında isimler arasında yer almıştır. Türk Dışişleri bürokrasisi ve iki ülke arasındaki ilişkiler nezdinde önem taşımasının yanı sıra Lozan Barış Konferansı'nda gözlemci statüsü ile dikkat çekmiştir. Her yıl 24 Temmuz'da hatırlanan ve belirli bir çerçevede kutlanan Lozan Günü dolayısıyla Hâkimiyeti Milliye gazetesinde yer verilen yazısında *United Press* gazetesi muhabiri Herbert F.L. Allen, Grew'un Lozan sürecinde TBMM Delegasyonunun başında bulunan İsmet Paşa'ya söylediği sözleri hatırlatmıştır. Yeni Türkiye'nin iddiasını çağdaşlık ve ilerleme yolunda belirlediği tarihsel bağlamda Grew, Türk-Amerikan dostluğunun da başlıca dayanak noktalarından biri olmuştur: "Türkiye eline geçen bu fırsatlarla son yedi sene zarfında ne yaptı? Dünyanın Türkiye'nin bu müddet zarfında başardığı şeyleri hemen hemen mucize addettiği söylenecek olursa mübalağa edilmiş olmaz. Bu müddet zarfında adaletin tatbikini tenkid vesilesini verecek bir hadiseye tesadüf olunmaz. Filhakika Türk yüksek mehakiminin verdiği kararların La Haye Beynelmillel Divan-ı Adaleti tarafından terviç edilmiş olması Türk mahkemelerinin kararlarının isabetine şahadet etmektedir. Hatırlardadır ki şimdiki Amerika sefiri M. Joseph C. Grew, 1923'te Lausanne'de (Lozan) İsmet Paşa'ya şöyle demişti: 'Türkiye'nin iktisadi istikbali ve diğer memleketlerle münasebatı her şeyden ziyade Türk hudutları dâhilinde adaletin tatbikine bağlıdır' ".

Grew, 20. yüzyılın ilk yarısında I. Dünya Savaşı, iki büyük savaş arası dönem ve II. Dünya Savaşı yıllarında ABD dış politikasında önem atfedilen birçok ülkede görev yapmıştır. Bu yönüyle meslek hayatında en çok Asya ve Avrupa'da sürdürdüğü diplomatik dönemi dikkat çeker. 1920-1921 yıllarında Danimarka'da, 1921-1924 yılları arasında İsviçre'de büyükelçilik yapan Grew, 1923'te İtalya Büyükelçisi olarak görev yapan Richard W. Child ile Lozan Barış Konferansı'nda Amerika Birleşik Devletleri adına gözlemci heyetinde yer almıştır. 1927 yılında genç Türkiye Cumhuriyeti'ne atanan ilk ABD Büyükelçisi olarak görev yapmış olmasını kariyer çizgisindeki başarıları ve Yakındoğu politikalarına yönelik ilgisiyle açıklamak mümkündür. Yaklaşık beş yıllık görev dönemi 1932 yılında tamamlanmış ve Ankara Büyükelçiliği görevinin ardından Uzakdoğu'ya atanmıştır. Bu görevinin sonunda Tokyo'daki diplomatik görevi ve II. Dünya Savaşı yılları diplomasisine ışık tutan *Tokyo Misyonu* adlı anılarını (1942) kaleme almıştır.

Dışişleri bürokrasisinde kariyer diplomatlarının basamakları dereceli olarak çıktığı örnekler ışığında Grew, 1904'te Kahire'de üçüncü kâtip olarak başladığı meslek yaşamında, 1945'te yaş haddiyle emekliye ayrılana kadar yaklaşık 41 yıl görev yapmıştır. Bakanlık müsteşarlığı ile sonlandırdığı kariyerinde görev yaptığı yerlerde onlarca deftere not tutarak gözlemlerini kayıt altına alan Grew'un tarih çalışmaları açısından dikkat çeken anıları on binlerce evrakın yer aldığı şahsi koleksiyonunun incelenmesiyle 1952 yılında yayımlanmıştır. Bu anıların okurların dikkatine sunulmasında ABD'li tarihçi Walter Johnson ve asistanı Nancy Harvison Hooker önemli katkılar sağlamış ve evrak koleksiyonunun özetlendiği *The Turbulent Era (Çalkantılı Dönem: Kırk Yıllık Diplomasi Hatıraları)* adlı anıları yayına hazırlamışlardır.

Eser, iki cilt ve 1527 sayfadan oluşmaktadır. Joseph C. Grew ismi Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından iki aşamada belirginlik kazanmıştır. Tarih yazımında anı türündeki eserlerden ve ikincil kaynaklar kategorisinde yer alan bazı

çalışmalardan hareket edildiğinde Grew hem Lozan Barış Konferansı'na katılan ABD'li gözlemci heyetinin başkanlığı hem de genç Türkiye Cumhuriyeti'nin devrimleri hayata geçirmeye çalıştığı yıllarda Ankara'da ABD Büyükelçisi olarak görev yapmasıyla tanınmıştır.

Bu bilgiler ışıkında Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve siyasal hayatına yönelik değerlendirmelerden kesitler sunulduğunda, Grew genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yapılanma evresinde nasıl bir rol modeli oluşturduğuna ilişkin önemli gözlemlerini araştırmacıların ve okurların dikkatine sunmuştur. Lozan Barış Konferansı'nda ABD'nin gözlemci statüsüyle yer aldığı süreçte temel referansları arasında Wilson Prensipleri dikkat çekmiştir. Grew, 1923 yılının Nisan ayı sonlarında Lozan Barış Konferansı'nın ikinci tur görüşmelerine başlanırken serbest ticaretin savunuculuğu konusunda ABD'nin kararlı tutum ve rolüne değinir. Aynı zamanda "önemli pek çok konuda uzlaşmaya varıldığını" belirttikten sonra "kalıcı ve adil bir barış düzeninin" Yakındağu barışını hedefleyen konferans sonucunda kurulacağına dair olumlu görüşlerini paylaşmıştır. ABD'nin siyasal ve ekonomik çıkarlarını göz ardı etmeden, küresel hedeflerle uyumlu bir yaklaşım sergilediği bu konferans Türkiye-Yunanistan arasındaki uzlaşmazlıkların yanı sıra kapitülasyonlar, Osmanlı Devleti'nden kalan borçlar meselesi, Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de adalar, Ermeni yurdu tartışmaları gibi çeşitli konuları kapsamıştır. Lozan'daki dengeler düşünüldüğünde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Delegasyonunun talep ve beklentilerini anlamaya gayret gösteren Grew, anılarında bu konuya ilişkin değerlendirmelere yer vermiştir. Daha önceki yıllarda Türkiye'ye yönelik ilgisiyle dikkat çeken Grew 1927'de İstanbul'a gelmiş ve kısa süre sonra Ankara'nın ağdaş uygarlık mirasını üstlenmek ve geliştirmek doğrultusundaki devrimci adımlarını gözlemlemiştir.

Bu gözlemler arasında dikkat çeken örneklerden biri uluslararası rakamların kabulüdür. Bu amaçla yasa tasarısı TBMM'ye getirilmek üzere bekletilmektedir. Anılarda, 1928 yılının bahar aylarında Afganistan Kralı Amanullah Han'ın Türkiye ziyareti dolayısıyla uluslararası rakamların kabulüne dayanan yasa tasarısı görüşmelerinin bekletildiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin hayata geçirdiği devrimlerle ağdaş Batı dünyası normlarının temsilinde bir rol model olduğu yönünde bir görüş belirtilmiştir. Grew'un tarihsel özömlmeleri sosyolojik incelemelerden yoksun değildir; fakat devrimlerin hayata geçirilmesindeki kararlılığı ve Gazi Mustafa Kemal (Atatürk) tarafından 1920'li yılların sonlarına gelinirken ortaya konulan iradeyi belirli noktalarda özömlleme aşamasında tahlillerin yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. "Beynelmilel Erkamın Kabulüne Dair Kanun" gündeme geldiğinde, ABD Dışışleri'ne gönderdiği raporda konuya değinmiş ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nde Arap harflerinin terk edilerek Latin alfabesine geçişin ve Harf İnkılâbı'nın gerçekleştirilmesinin orta vadede olmasa da, "biraz uzak bir gelecekte" gerçekleşebileceği tahmininde bulunmuştur.

Grew'un anılarında Cumhuriyet'in devrimci yaklaşımlarının yanı sıra Ankara'da Dışışleri yönetimi ve hükümetle ilgili tahlilleri de dikkat çekmektedir. Tanzimat dönemi reform hareketlerini kapsamlı çalışmalarla inceleyen Roderic H. Davison, Grew'un anılarının günlük tutmanın önemine değindiği satırlara referansla anıların ötesinde bir özellik sergilediğini, hem bir tanıklık, hem de anılar ve otobiyografinin ötesinde tarihe düşölen bir kayıt olduğunu belirtmiştir. Davison, bu anılar ışıkında Grew'un, ünlü İngiliz devlet adamı ve siyasetçi Winston Churchill'in ortaya koyduğu üzere, anıları paylaşan isimlerin rolünden çok tarihin rolüne işaret ettiğini vurgulamıştır. Onlarca defterden oluşan anıların bir seçki halinde iki ciltte toplanarak yayına hazırlanması Amerikan Dışışleri'nin çalışma usullerini, ABD'nin uluslararası sorunlara yaklaşımını ve müdahalecilik çizgisinin seyrini anlamak açısından dikkat çeker. Grew, çok farklı görevlerde, uzmanlık sahasını sürekli olarak genişleten bir isimdir. 1927'de Türkiye'ye büyükelçi olarak atanan Grew, bu görevden kısa süre önce ABD Başkanı Coolidge döneminde Dışışleri Bakan Yardımcılığı yapmıştır. Yeni görevi dolayısıyla Türkiye'ye hareket etmesi için hazırlıklar yapılan süreçte Robert E. Olds yerine getirilmiş, fakat kısa süre sonra yeni bir

değişiklik yapılarak bu göreve Oklahoma Senatörü Nelson T. Johnson atanmıştır.

Grew bu dönemde ABD basınında çeşitli haberlerin paylaşılmasıyla Amerikan ulusal çıkarları ve Yakındoğu'daki hayırseverlik programlarının geliştirilmesi ve korunması amacına yönelik çalışmalar yapmıştır. Bütün bu çalışmalar, 19. yüzyıldan itibaren maslahatgüzarlık düzeyinden başlayarak gelişmekte olan ikili ilişkiler düzeyinde yeni bir anlayışın gerçekleştiğini de ortaya koymuştur. Grew bu ayrıntıyı Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal çıkarları konusundaki hassasiyetleri üzerinden tasvir etmiş ve çeşitli örnek olaylarla anlatmıştır. Açık bir vizyonla Türkiye'nin aydınlanmaya dayanan ilerleme ve çağdaşlaşma mücadelesiyle çatışmayan talepleri ABD basınında yer aldığındaki Amerikan kültürel temsilinin gerçekleştiği pek çok eğitim ve sağlık kuruluşunun da koruyuculuğu görevini üstlenmiştir. 1929 yılının Mart ayında Amerikan hayırsever çevrelerinden destek talep edilen İstanbul'daki Hemşire yetiştiren okulun öncülüğüne ve Amerikan girişimiyle kurulan hastanenin işletme giderleri dolayısıyla kapanma riskine değinilmiştir, konunun ABD'de Dışişlerine iletilmesinde Grew öncülük yapmış ve basında yer alan açıklamalarında şu noktaya değinmiştir: "Amerikan Hastanesi'ni ve Hemşire Yetiştirme Okulu'nu açık tutmak kolay değildi. Yabancı ülkelerde hayır işleri için milyonlarca dolarlık yardımlar toplanırken, aydınlanma yolunda Türkiye'nin ilerlemesini temsil eden örneklerden biri olan bu önemli mesele için birkaç bin dolarlık yardım bulamamamız gerçekten üzüntü vericidir".

Grew Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında tarihi gelişmelere tanıklık etmiştir. Otuz yılı aşan bir süre içerisinde gelişme kaydeden havacılık alanındaki çalışmalara yoğun ilgi duyulan dönemde, Atlas Okyanusu'nun bir yanından Brooklyn, New York'tan, Avrupa'ya ve Avrupa'dan genç Türkiye Cumhuriyeti'ne uçuşu takip etmiş ve Amerikalı pilotlar Russell Boardman ve John Polando'yu İstanbul'da Yeşilköy'de karşılamıştır. Dönem basınında pek çok gazetede yer bulan bu uçuşla kıtalar arasında bir ilk gerçekleştirilmiş, 9200 kilometreyi aşan uçuş rekor kırılan bir havacılık olayı şeklinde basında geniş yer bulmuştur. Uluslararası ilgiye konu olan, genç Türkiye Cumhuriyeti'ni dünya gündemine taşıyan uçuş sonrasında ABD'li pilotlar Yalova'da Gazi Mustafa Kemal tarafından kabul edilmişlerdir. Bu gelişmeler, Grew'un Türkiye kamuoyunda popülaritesini arttırmıştır.

1932 yılı başlarında Grew kariyerinde çok önemli bir dönüm noktasına ulaşır. Bu dönüm noktası Birinci Dünya Savaşı sonrasında militarizmin ve totaliter rejimlerin yükselişe geçtiği, barış ekseninde sürdürülen çalışmalardan çareler umulan, Milletler Cemiyeti'nin güçlendirilmeye çalışıldığı bir dönemde yeni bir görevin üstlenilmesidir. Grew, devrimlerle aydınlanma ve çağdaşlık yolunda ilerleyen genç Türkiye Cumhuriyeti'nden Japonya'ya atanmıştır. Tokyo Büyükelçiliği dönemi otuz yıla yaklaşan diplomatik hayatının yepyeni bir aşaması olur. Mançurya'yı 1931'de işgal eden Japonya'nın saldırgan dış politikası ve militarizm tehdidi karşısında Grew yeni bir diplomatik denge kurmaya çalışarak ABD misyonunun mimarı olur. Büyükelçi Grew, birkaç ay içinde İtalya vapuruyla Türkiye'den ayrılır. Ülkeden ayrılırken Başvekil İsmet Paşa (İnönü), İçişleri Bakanı (Dâhiliye Vekili) ve o tarihte Hariciye Vekâleti Vekili Şükrü Kaya'ya telgraflar çekilmiş ve telgraf teatisinde Lozan'da Barış Konferansında inşa olunan dostluk ilişkilerine değinilmiştir. Büyükelçinin sözlerinde on senelik devrenin ardından duyduğu yoğun hisler dikkat çekmektedir. 17 Mart 1932 tarihinde *Milliyet* gazetesinde yayınlanan telgraf teatisinde şu ifadeler yer verilmiştir: "Ankara, 16 A.A. - Müttehit Amerika Cumhuriyetleri büyükelçisi Mr. Grew cenaplarının Türkiyeden müfarakatları münasebetile Başvekil İsmet Paşa Hz.lerine Hariciye Vekâleti vekili Şükrü Kaya Beyefendiye çektiği veda telgraflarile müşarünileyhin cevabi telgrafları berveçhi atidir: "Başvekil İsmet Paşa Hz.lerine - Bugün Türkiyeden ayrılırken mütehalli olduğum tahassüsleri zati devletlerine arzı bir vazife telakki ediyorum. Lozanda takriben 10 sene evvel teessüs eden ve hakkımda izhar buyurulan eski dostluğun muhabbetli bir hatırasile ayrılıyorum. Zatı devletlerle perverde eylemek mazhariyetine nail olduğum samimi münasebatı bütün kıymetile takdir ediyorum. Bana göstermekten hiçbir zaman fariğ olmadığımız

derin mazhariyetten dolayı en derin minnet hisleri muhafaza edeceğim. Zatı devletlerine en hararetle temennilerimi iblağ ve necip memleketimizin için de daimi bir ikbal dileyerek derin bir heyecan ve hakiki muhabbet hisleriyle arzı veda ediyorum.”

İsmet Paşa'nın yanıt olarak çektiği telgrafta aynı samimi duygulara yer verilmiştir: “İtalya vapurunda Müttehit Amerika Cumhuriyetleri Büyükelçisi Mr. Grew Cenaplarına: Türkiyeden ayrılırken bana göndermek lütfunda bulunduğunuz telgrafta münderiç samimi ve dostane sözlerden fevkalade mütehassis olarak zatı devletlerine en samimi teşekkürlerimi iblağ etmek isterim. Lozanda aramızda teessüs eden ve Zati devletlerinin burada ifa ettikleri vazife esnasında daha ziyade kuvvet kesbeden dostluk, memleketlerimiz arasında mevcut samimi muhadenetin daha sıkılaşmasına hâdim olmuştur. Hatıranızı ilelebet saklayacağımızı ve şahsınıza karşı her zaman sadık bir dostluk muhafaza edeceğimizi zatı devletlerine tekrar etmekle bahtiyarım. Size, yeniden memleketin selamını yollar, necip seciyenizin ve büyük meziyetlerinizin temin edeceği muhakkak olan muvaffakiyetleri temenni ederim”.

Aynı şekilde Grew tarafından Hariciye Vekâleti Vekili olarak kısa süre görev yapan Şükrü Kaya'ya da telgrafla iyi niyet ve güzel dilekler iletilmiştir. Diplomatik nezaket kurallarının yansıdığı bu telgraflar Türk-Amerikan ilişkilerinin güçlenmesi açısından önemli örnekler arasındadır. Büyükelçi bu telgrafta şu sözlere yer vermiştir: “Zatı devletlerine arzı veda ederken hakkımda daima izhar buyurduğunuz samimi dostluktan dolayı çok hararetle şükranlarımı arz etmek isterim. Türkiyedeki dostlarımdan derin bir teessürle ayrılıyor ve hareketim anında onlara saadet ve güzel memleketlerine de en şanlı bir istikbal temenni eylemeği bir vazife telakki ediyorum”. Şükrü Kaya uzun yıllar İçişleri Bakanlığı yapmıştır ve bu görevini sürdürmekte olan bir isimdir. Bu süreçte ülkeden ayrılan büyükelçi Grew'un telgrafına şu yanıt verilmiştir: “İtalya vapurunda Müttehit Amerika Devletleri büyükelçisi Mr. Grew cenaplarına: Türkiyeden müfarakat buyurulduğu anda bana göndermek lütfunda bulunduğunuz nazik telgraftan dolayı Zati devletlerine hararetle teşekkür ederim. Amerika Müttehit devletlerini temsil ettiğiniz beş seneye yakın zaman zarfında gösterdiğiniz asalet ve samimiyeti Türkiyedeki dostlarınızın hiçbir zaman unutmayacaklarını size temin etmek isterim. En dostane hissiyatımın teminatının ve zatı devletlerle memleketinin saadeti hakkındaki temennilerimin kabulünü rica ederim”.

Tokyo'daki ABD Büyükelçisi Cameron Forbes emekliye ayrıldığı için 23 Ocak 1932'de Grew'un yeni göreve getirilmesinin beklendiği belirtilmiştir. Grew, Asya'nın Avrupa ile bütünleştiği stratejik öneme haiz bir ülkeden Uzakdoğu'da militarizmin yükselişe geçtiği bir ülkede görevlendirilmiştir. Dışişlerinin işleyiş dengeleri ele alındığında Tokyo'da göreve başladığı dönemde dünyanın kaygıyla karşıladığı revizyonizm tehdidi ana gündem maddesini oluşturmuştur.

1932'den 1941 yılının sonlarına kadar ABD'nin Tokyo Büyükelçisi olarak görev yapan Grew, uluslararası ilişkilerin barışçıl eksende güçlendirilmesi açısından önemli sorumluluklar üstlenir. Bu dönemde küresel düzlemde dengelere katkı sağlamak üzere yükselen militarist güç Japonya'da diplomatik temaslarla silahsızlanma arayışlarındaki rolünü güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu bakımdan Grew'dan söz edildiğinde 1924'te ABD'nin konsolosluk birimlerinin dağınık yapısını tek bir çatı altında toplayarak Dışişleri Bakanlığı çatısının profesyonel bir düzeyde kurulmasını sağlayan Rogers Yasası'nda olduğu gibi “kariyer diplomatlığı” çizgisinin öncüleri arasında yer aldığı vurgulanmaktadır. Grew, uzun yılların deneyimlerinin ardından Tokyo'da ABD-Japonya arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi için çalışır. 1941 yılının son günlerinde ABD'nin donanma üssünün bulunduğu Pearl Harbour'a yapılan baskın sürecinde görevden ayrılmış ve ABD Dışişleri adına savaşın sonlarına kadar görev yapmaya devam etmiştir. Bu dönemde yeniden Dışişleri Bakanlığı

yardımcılığı görevinde bulunur. Büyükelçilik kariyer basamaklarının tırmanıldığı, liyakate önem atfedilen bir meslek dalı olarak Grew'un başarılı kariyer çizgisinden pek çok örneği sunmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın ardından "bu diplomatik geleneğin" sürdürülmesi konusunda önemli bir miras bırakarak emekliye ayrılmış; ancak sivil girişimlerle Türk-Amerikan ilişkilerinin geliştirilmesi için çalışmaya devam etmiştir. Kariyerinin Mısır, Danimarka, Almanya, Türkiye, Japonya gibi ülkelerde devam etmesiyle dikkat çeken hayatını konu alan başlıca çalışmalar arasında Waldo H. Heinrichs Jr. tarafından kaleme alınan *Amerikan Büyükelçisi: Joseph Grew ve Amerikan Diplomatik Geleneğinin Gelişimi* adlı çalışma (1966), Şuhnaz Yılmaz tarafından kaleme alınan ve Türk-Amerikan ilişkilerini konu alan *Türk-Amerikan İlişkileri 1800-1952: Yıldızlar, Şerit ve Hilal Arasında* (2015) başlıklı çalışma ve 2022 yılında yayımlanan Barış Ornarlı imzalı *Büyükelçi Joseph Grew'un Günlüğü ve ABD-Türkiye İlişkilerinin Temelleri* adlı çalışma dikkat çekmektedir.

Grew, diplomatlığı kariyer çizgisinden Türk-Amerikan dostluğuna kadar geniş bir portföyde değerlendirmiştir. Kırk yılı bulan diplomatik deneyimleri ve meslek yaşamı boyunca pek çok yönetim ve ABD Başkanı ile çalışmıştır. Dönemi boyunca Theodore Roosevelt'ten William Howard Taft'a, Woodrow Wilson'dan Warren G. Harding'e, Calvin Coolidge'den Herbert Hoover'a, Franklin D. Roosevelt'ten Harry S. Truman'a kadar sekiz devlet başkanıyla çalışmıştır. Meslek yaşamında Grew'un katıldığı iki önemli konferans dikkat çekmektedir. 1919 başlarında Paris'te ve 1922 sonlarında başlayıp, birkaç aylık ara sonrasında tekrar 1923 Nisan ayında Lozan'da toplanan iki önemli Barış Konferansı küresel düzenin ve Yakındoğu'da dengelerin belirlenmesi açısından önem taşımıştır. Amerikan basınında çeşitli tasvirler ışığında "eski okulun patrici tarzda diplomatı" ifadesine yer verilmiştir. Diplomatlık yaşamında mesleğin profesyonelleşmesine yaptığı katkılarla dikkat çekmiştir. 1954'te Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ABD'ye yaptığı resmi ziyaret dolayısıyla Amerikan-Türk Topluluğu'nun yemeğinde yaptığı konuşma gibi çeşitli toplantılarda Türkiye'nin ABD'deki resmi ve diplomatik temsili adına söz söylemeye devam etmiştir. Grew ayrıca kamuoyunun bilinçlendirilmesine yönelik kampanyalar da yürütmüştür. Bu açıdan Albert Einstein ile "Özgürlük Yolunda (On The Road to Liberation)" başlığıyla düzenlenen radyo yayınıyla Yahudi topluluğunun mülteciler ve Filistin konusunda halka hitap etmeleri dikkat çeken bir örnektir.

25 Mayıs 1965'te vefat etmiştir.

Murat YÜMLÜ

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Türk Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi, "ABD Büyükelçisi Grew'un Başbakan İnönü ve Eşini Yemeğe Daveti", 502/22769/100132/1, 03.09.1928.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Türk Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi, "Birleşmiş Milletler Beyannamesi'nin Türkiye Tarafından İmzalanması Nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Joseph C. Grew Tarafından Okunan Nutuk", 502/23510/102401/1, 05.03.1945.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Türk Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşivi, "ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph C. Grew ile Yapılacak Görüşmenin Japonya'nın Teslimi Nedeniyle Kurumların Tatil Edilmesinden Dolayı Ertelendiği", 571/68149/297467/247, 15.08.1945.

NADB (American National Archives Diplomatic Branch) 867.402/11 İstanbul 06.06.1928, No. 332.

Altuğ, Yılmaz, "US-Turkish Relations in the 19th and 20th Centuries", **Annales de la Faculte de Droit d'Istanbul**. C.

28, S. 44, 1981, s. 487-500.

“Amerika Muahedeyi Tasdik Ediyor: Ankara’da Bulunan Amiral Bristol Muahedenin Derdest-i Tasdik Olduğunu Hükümetimize Temin Etmıştır”, **Cumhuriyet**, 3 Kasım (Teşrinisani) 1926.

Armaoğlu, Fahir, “Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerik”a, *Bellekten*, 1991, 55, 483-528.

“Bir Ecnebi Gözüyle Lozan Sulhu”, **Hâkimiyeti Milliye**, 24 Temmuz 1930.

Challener, Richard D., “Career Diplomat: The Record of Joseph C. Grew”, **World Politics**, v. 5, No. 2, January, 1953. s. 263-279.

Criss, Nur Bilge, “Shades of Diplomatic Recognition: American Encounters with Turkey (1923-1937)”, **Studies in Atatürk’s Turkey: The American Dimension**, George S. Harris, Nur Bilge Criss, Brill, Leiden 2009, s. 97-144.

Davison, Roderic H., **The American Historical Review**, v. 58, No. 4, July 1953, s. 882-884.

“End of Record Flight to Turkey”, **The Daily Illini**, 6 Ağustos 1931.

“Envoy to Japan?”, **The Urbana Daily Courier**, 22 January 1932.

Grannis, Robert, “Roll me Home Dear Readers, But Gently”, , **Brooklyn Daily Eagle**, 2 February 1954

Grew, Joseph C., **Mission à Tokyo**, Overseas Editions, New York 1942.

Grew, Joseph C., **Turbulent Era: A Diplomatic Record of Forty Years, 1904-1945** Johnson, Walter; Nancy Harvison Hooker (eds). v. I-II, Houghton Mifflin Company, Boston 1952.

Grew, John, **İlk ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları: Atatürk ve İnönü**, çev. Muzaffer Aşkın, Çağdaş Yayın ve Matbaacılık, İstanbul 2000.

Grew, Joseph C., **Lozan Günlüğü**, çev. Kadri Mustafa Oraçlı, Multilingual, İstanbul 2001.

“Johnson Is Appointed Assistant Secretary”, **The Daily Illini**, 27 August 1927.

Köprülü, Orhan F. (Ağustos, 1987). “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri”. **Bellekten**. C. 51, S. 200, s. 927-947.

“Mr. Grew ile İsmet Paşa Arasında Teati Olunan Telgraflar”, **Milliyet**, 17 Mart 1932.

“On The Air”, **The Southern Jewish Weekly**, 9 Nisan 1943.

Ornarlı, Barış, **The Diary of Ambassador Joseph Grew and the Groundwork For The US-Turkey Relationship**, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge 2022.

Polando, Johnnie, **Wings Over Istanbul**, University Press of England, 2000.

Sertel, Sabiha. (1966). **Roman Gibi (Anılar)**. İstanbul: Ant Yayınları.

“Sir E. Howard to Sir Austen Chamberlain (December 14, 1927)”, [E5357/73/44], **British Documents on Foreign Affairs, Turkey, Iran and the Middle East, 1918-1939**, v. 31, Turkey, March 1927-December 1929, University Publications of America, 1997.

“Society”, **The Evening Star**, 21 June 1927.

Soysal, İsmail, **Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, c. I (1920-1945)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

Şimşir, Bilal. **Türk Yazı Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2008.

"To Japanese Post", **The Daily Illini**, 23 January 1930.

Türkiye ile Amerika Düveli Müttehidesi Beyninde İade-i Mücrimin Muahedenamesi (Traité d'Extradition Entre De La Turquie et Les Etats-Unis d'Amerique), Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekâleti Protokol Umum Müdürlüğü, Ankara 1923.

"US School in Turkey Lacks Necessary Funds", **The Daily Illini**, 14 Mart 1929.

"US To Safeguard Trade Freedom As Lausanne Reopens", **The Daily Illini**, 24 April 1923.

Üçok, Coşkun, **Siyasal Tarih (1789-1960)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.

Waldo H. Heinrichs Jr., **American Ambassador: Joseph Grew and the Development of the United States Diplomatic Tradition**, Oxford University Press, New York 1966.

"Yeni Amerika Sefiri: Dün Reiscumhurumuza İtimadnamesini Takdim Etti", **Milliyet**, 13 Ekim (Teşrinievvel) 1927.

Yılmaz, Şuhnaz, **Turkish-American Relations (1800-1952): Between the Stars, Stripes and the Crescent**, Routledge, New York 2015

http://www.nuclearfiles.org/menu/library/biographies/bio_grew-joseph.htm

Amerika'nın İlk Türkiye büyükelçisi John Grew'in Hatıraları

02/06/2023 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/joseph-clark-grew-27-mayis-1880-25-mayis-1965/?pdf=5734> adresinden

erişilmiştir